

Методика навчання грамоти учнів з особливими освітніми потребами

Навчання грамоти – це фундаментальний процес, який відкриває двері до пізнання світу через читання і письмо. Для дітей з особливими освітніми потребами цей шлях може бути складнішим, але при правильно організованому навчанні цілком досяжним. Тож, навчання грамоти учнів з особливими освітніми потребами (ООП) є складним і багатограним процесом, що вимагає індивідуального підходу та використання спеціальних методик. Це дозволяє досягти значних успіхів у цій сфері. Важливо пам'ятати про індивідуальний підхід до кожної дитини та регулярний моніторинг її прогресу. Активна участь сім'ї та співпраця з іншими фахівцями також є ключовими факторами успішної корекційної роботи.

Навчання грамоти включає в себе розвиток навичок читання та письма. Для дітей з ООП цей процес може бути ускладнений через різні види порушень, такі як дислексія, дисграфія, аутизм, інтелектуальні порушення та інші. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та адаптувати навчальні матеріали відповідно до її потреб.

Діти з ООП можуть мати різні мовленнєві порушення, що впливають на їх здатність засвоювати грамоту. Наприклад, діти з дислексією мають труднощі з розпізнаванням та обробкою письмових символів, тоді як діти з дисграфією стикаються з проблемами у написанні слів та речень. Діти з аутизмом можуть мати труднощі з розумінням та використанням мови у соціальних контекстах.

Особливості процесу навчання дітей з ООП

Категорія учнів з ООП	Основні труднощі при навчанні грамоти
З порушеннями слуху	Труднощі з фонематичним слухом, розрізненням звуків мови.
З порушеннями зору	Труднощі з візуальним сприйняттям букв, слів, тексту.
З мовленнєвими порушеннями	Труднощі з артикуляцією, фонетикою, граматиною.
З інтелектуальними порушеннями	Знижені когнітивні функції, труднощі з абстрактним мисленням, узагальненням.
З аутизмом	Труднощі з соціальною взаємодією, комунікацією, уявою.

Методики навчання грамоти учнів з ООП:

1. Комплексний підхід. Розвиток всіх аспектів: сенсорних, моторних, когнітивних і мовленнєвих навичок.
2. Наочність. Використання різноманітних наочних матеріалів (картинки, предмети, моделі).

3. Практичність. Активна участь дитини у навчальному процесі через виконання практичних завдань, ігор, вправ.
4. Позитивна мотивація. Створення атмосфери довіри, підтримки і успіху.
5. Індивідуальні програми. Розробка програм, що враховують особливості кожної дитини.
6. Співпраця з родиною. Залучення батьків до навчального процесу.

Важливо зазначити, що сім'я відіграє ключову роль у навчанні грамоти дітей з ООП. Батьки можуть підтримувати дитину, виконуючи з нею домашні завдання, читання книг та інші навчальні активності. Важливо, щоб батьки були залучені до процесу навчання та співпрацювали з вчителями та логопедами. А сучасні технології можуть значно полегшити процес навчання грамоти. Використання спеціалізованих програм та додатків дозволяє створювати інтерактивні завдання, що підвищують мотивацію дітей та сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Наприклад, програми для навчання читання та письма можуть включати інтерактивні ігри, аудіо- та відеоматеріали.

Пропонуються такі напрямки корекції та розвитку граматичної будови мовлення:

- розвиток системи словозміни;
- розвиток системи словотворення;
- диференціація частин мови (на практичному рівні);
- диференціація граматичних значень та уточнення зв'язків з формальними ознаками;
- розвиток уміння визначати споріднені слова та виконувати морфологічний аналіз слів.

Розвиток системи словозміни відбувається за такими напрямками:

- а) розвиток умінь вживати іменники в однині та множині (риба - риби, кіт - коти, яблуко - яблука, море - моря, день - дні);
- б) формування умінь уживати прийменниково-відмінкові конструкції у словосполученнях та реченнях (Вилетіла з... ; влетіла у...; підлетіла до... Пташка залетіла у гніздо);
- в) розвиток умінь узгоджувати прикметники з іменниками у словосполученнях і реченнях за родами та числами (огірок довгий, а вишня кругла; стіл, шафа, крісло, меблі дерев'ян (-ий, -а, -е, -і); помідор кислий, а помідори кислі);
- г) розвиток умінь узгоджувати між собою іменники, прикметники з іменниками, іменники з дієсловами у словосполученнях та реченнях за відмінками (Дупло білки, конура собаки. У мене є цікава книга. Я прочитав цікаву книгу. їсти ложкою, виделкою: витиратися рушником);

г) формування умінь диференціювати дієслова однини і множини теперішнього часу (Хлопчик біжить, а хлопці біжать. Дерево росте, а дерева - ...);

е) формування умінь диференціювати дієслова минулого часу за родами (Андрійко запізнився, а Марійка запізнилася).

Розвиток системи словотворення відбувається за такими напрямками:

а) розвиток суфіксального словотворення: утворення назв дитинчат тварин (заєць - зайченя: слон - слоненя: лисиця - лисеня); утворення присвійних прикметників (лисячий, заячий, собачий); відносних прикметників (скляний, дерев'яний, шерстяний) і т.д.;

б) розвиток префіксального словотворення (приїхав, прибіг приніс; зайшов, забіг, заніс; закинув, загубив і т.д.);

в) утворення складних слів з опорою на вихідні пари слів і картки (сіно косить - сінокосилка; вода спадає - водоспад; зорі падають - зорепад, сніг падає - снігопад);

г) утворення або відбір споріднених слів з опорою на лексичне і граматичне значення морфем з використанням текстів оповідань, загадок, віршів (зима - зимовий - зимувати - зимуючі).

Диференціація на практичному рівні частин мови (іменників, прикметників та дієслів) відбувається у певній послідовності. На 1 етапі діти мають навчитися визначати кожную частину мови окремо, відрізнити її від іншої частини мови. На 2 етапі вони безпосередньо опановують навички диференціації різних частин мови. Диференціація частин мови відбувається у такій послідовності:

а) диференціація іменників) та дієслів (слів-назв дій предметів);

б) диференціація прикметників (слів-ознак предметів) та іменників (слів-назв предметів);

в) диференціювання іменників, прикметників та дієслів. Приклади завдань:

- «Знайди помилку» або «Прочитай та закресли зайві слона». Логопед читає ряд слів (слова записані на картці), що позначають назви предметів (дії, ознак) предметів і навмисно припускається «помилка», називаючи іншу частину мови. Учням необхідно знайти їх, хлопнувши в долоні або закресливши зайві слова.
- «Прочитай та випиши слова». Із запропонованих слів необхідно виписати лише слова, що позначають назви (дії, ознаки) предметів. Усно постав до них запитання.

- «Запам'ятай та запиши». Логопед читає слова (від 3 до 5 слів). Діти повинні записати лише слова-назви (дії, ознаки) предметів.
- «Покажи картку з відповідним запитанням». Вчитель-логопед називає слова, діти мають показати відповідну картку із запитанням до цього слова.

ЩО ЦЕ?	ЯКИЙ?	ЩО РОБИТЬ?
--------	-------	------------

Перетворення слів із однієї частини мови в іншу (з опорою на запитання картки).

Інструкція: запиши слово під відповідним питанням, змінивши його.

ХТО?	ЩО?	ЩО РОБИТИ?
лікар	лікувати	учитель
	учити	садівник
	садити	фарби
	фарбувати	ліки
	лікувати	сміх
	сміятися	

г) закріплення знань про різні частини мови:

- «Розподіли слова у 3 колонки»: у першу запиши слова, що позначають назви предметів, у другу - назви дій предметів, у третю - назву ознак предметів. Завдання можна виконувати з опорою на картку-запитання.
- «Підними відповідну картку». Учитель називає слова, діти показують відповідну картку із запитанням.
- Утвори слова за аналогією, спираючись на опорні картки -запитання.
(Що? Лкий?) вода - водяний, скло - скляний, гумка - гумовий, цукор - цукровий;
(Що? Який? Що робити?) чистота - чистий - чистити, сіль - солоний - солити, риба - рибний - рибалити, сміх - смішний- сміятися.

д) визначення граматичних категорій слів у словосполученнях. інструкція: знайди головне і залежне слово і покажи відповідну картку:

Сніг падає, зелене дерево, читає книжку, слухняні діти, діти малюють, ловить рибу. Набір карток: що? - що робить?; яке? - що?; що робить? - що?; які? - хто?; хто? - що роблять?

е) визначення граматичних категорій слів у реченні: розбір речення за запитаннями.

є) формування вмінь складати речення за відповідними заданими схемами;

к) формування вмінь складати речення за граматичними питаннями і з опорою на схеми;

Матеріал - картки зі схемами і словами.

Набір речень: У дворі грають діти. Настало тепле літо. Антон привітав Льоною з Днем народження.

Важливим є формування вмінь помічати граматичне значення суфіксів в іменниках і прикметниках.

Приклади вправи:

а) визначення роду іменника за кінцевою буквою слів. інструкція: прочитай слова і встав пропущену літеру. Наприклад: земл(), весн(), зим(), шаф();

б) визначення роду іменників за пропущеною частиною слова (з опорою на малюнок) ...кон, ...са, ...ло (балкон, коса, село). Підстав слово: він, вона, воно.

в) формування умінь помічати граматичне значення різних суфіксів, інструкція: прочитай слова і визнач у них спільну і відмінну частини (стілець - стільчик, олівець - олівчик, хлопець - хлопчик).

інструкція: прочитай пари слів (льотчик - літати, кранових - кран), поясни їхнє значення, вкажи відмінну і схожу частини слора.

Формування умінь визначати споріднені слова і робити морфологічний аналіз слів.

а) визначення «зайвого» слова: стіл, столик, сто; лисиця, лисячий, лисий.

б) відбір із групи слів слів-родичів;

в) підбір слів-родичів з опорою на запитання; Слова: зелень, сіль, лінь, колір.

Що? Що робить? Який? Зелень - зеленіти - зелений; Сіль - солити - солоний; Лінь - лінуватися - лінивий;

д) підбір слів-родичів з опорою на лексичне значення заданої словоформи.

Матеріал: риба, камінь, дерево і картка зі зразком виконання завдання.

Слово, яке позначає предмет Слово, яке позначає ознаки]

Слово, яке позначає професію

е) підбір слів-родичів до вказаних слів; іструкція: підбери слова-родичі.

ж) знаходження у словах спільного кореня; Інструкція: прослухай слова і визнач у них спільну частину.

з) знаходження у словах спільного префікса (приїхав, прилетів, присів);

і) знаходження у словах спільного суфікса (зайчик, хлопчик); к) знаходження у словах спільного закінчення (гарний добрий);

л) морфологічний розбір слів із використанням « пам'ятки ». У першому класі у дітей з ТПМ формуються такі уміння:

- в усному мовленні будувати прості і складні речення;
- аналізувати речення на мовні одиниці; виділяти слово як мінімальну смислову одиницю;
- ставити граматичні запитання до слів у реченні та диференціювати лексичні та граматичні запитання;
- визначати синтаксичну функцію слова у реченні;
- співвідносити зміст речення з конкретною ситуацією (із зображенням на малюнку, з виконанням певної дії).

Оволодіння різними конструкціями словосполучень та речень відбувається завдяки засвоєнню на уроках з розвитку мовлення мовленнєвих зразків логопеда, а також під час використання вчителем технічних засобів навчання (касет, записів, демонстрації кінофільмів, зразків читання творів авторами та акторами).

Під час виконання завдань вчителя по співставленню слів за лексичним значенням учні навчаються встановлювати смислові зв'язки між словами, словосполученнями та реченнями. Використовуються вправи по верифікації речень, тобто формують уміння позначати слова за допомогою різних символів та позначень.

Корекційно-розвивальне навчання з розвитку мовлення є найважливішою складовою роботи, яка проводиться на уроках з розвитку мовлення в підготовчому та першому класі. Зміст та структура уроків з розвитку зв'язного мовлення тісно пов'язана з уроками вимови, навчанням грамоти та логопедичними заняттями. Робота над зв'язним мовленням повинна стати продовженням роботи над словом, словосполученням і реченням. Вона здійснюється на всіх уроках рідної мови та на позакласних заняттях.